

**DIFERENCIRANA SUSEDSTVA NOVOG BEOGRADA
GODIŠNJI PROJEKAT CENTRA ZA VIZUELNU KULTURU MUZEJA
SAVREMENE UMETNOSTI IZ BEOGRADA**

Zoran Erić

Stvaranje susedstava je gotovo uvek istorijski zasnovano i stoga kontekstualno. To će reći, susedstva su ono što jesu zato što su suprotstavljena nečemu drugom i proizlaze iz drugih, već stvorenih susedstava...Kontekstualno-generativna dimenzija susedstava je važna stvar zato što pruža početak teorijske perspektive odnosa između lokalnih i globalnih stvarnosti.

Arđun Apaduraj

ŠTA JE CENTAR ZA VIZUELNU KULTURU MUZEJA SAVREMENE UMETNOSTI U BEOGRADU?

Centar za vizuelnu kulturu pri Muzeju savremene umetnosti u Beogradu osnovan je već sredinom sedamdesetih godina prošlog veka u okviru obrazovnog odeljenja Muzeja. U to vreme, programi Centra rukovodili su se metodologijom permanentnog obrazovanja i bili su zasnovani na ideološkom ubeđenju u vezi sa društvenom ulogom umetnosti. Glavni cilj Centra bilo je "obrazovanje posredstvom umetnosti", a njegove aktivnosti sastojale su se od niza javnih seminara i predavanja, koji su održavani kako u samom Muzeju tako i u saradnji sa školama, fakultetima, fabrikama i javnim preduzećima, sa ciljem da se dopre do najširih slojeva publike. Tokom devedesetih godina, kada se socijalistička Jugoslavija raspala u etničkim sukobima, Muzejem savremene umetnosti u Beogradu (kao i mnogim drugim institucijama u Srbiji) upravljali su predstavnici tvrde struje nacionalističkog pokreta, i njegova je uloga bila da reprodukuje ideološku matricu "srpskog kulturnog preporoda". Direktor koji je postavljen na tu funkciju početkom devedesetih godina oterao je svoga prethodnika preteći mu revolverom. Čovek koji nije ispunjavao uslove za naimenovanje na to mesto, Radislav Trkulja, nije bio zainteresovan za ulogu i funkciju Centra, i to odeljenje Muzeja je gotovo nestalo tokom te decenije. Sa političkim promenama koje su nastupile 2000. godine u Srbiji, novi direktor, Branislava Anđelković, i nova uprava došli su u Muzej i revitalizovali su ulogu Centra, premda je bio sveden na jednu jedinu osobu, kojoj je dodeljeno da rukovodi odeljenjem koje se nekada sastojalo od tri kustosa.

Kada sam ja preuzeo ovaj posao krajem 2005. godine, počeo sam da radim na profilu uloge Centra, koje je morala biti shvaćena kako bi se on prilagodio aktuelnoj društveno-političkoj situaciji, ali i skorašnjim tendencijama u umetničkoj praksi. Namera vezana za novu strategiju Centra bila je da se nastavi saradnja, kako na lokalnom tako i na međunarodnom planu, sa obrazovnim institucijama i stručnjacima različitih profila, kao i da se stvori platforma za sve saradnike: otvorena laboratorija u okviru koje mogu da raspravljaju o pitanjima vezanim za savremenu umetnost i njenu društvenu ulogu u odnosu na sistem savremene umetnosti i društveno-politički kontekst kojim je uokvirena. Na taj način, Centar bi bio orijentisan na istraživanje tema koje bi se predlagale u godišnjim intervalima, a koje bi razradio i profilisao angažovani tim stručnjaka, kao i na obrazovanje putem javnih prezentacija i razgovora koje bi vodili članovi tima i stručnjaci gosti programa. Pre svega, ideja vodilja ove radne metodologije bila je da se stvori *melting pot* za individualnu ili grupnu proizvodnju, u kome bi se istraživački ili umetnički projekti kritički bavili pitanjima predloženim u okviru opšte godišnje teme Centra. Glavni izazov za tranziciono društvo Srbije, sa njegovim novim ideologijama i sistemima vrednosti – oličen u perverznom "braku"

sklopljenom između neoliberalnog "predatorskog" kapitalizma i agresivnog pravoslavlja kao dve glavne pokretačke sile – jeste da se iznađe način kritičkog i diskurzivnog razmišljanja o formiranju ove vrste društvenog prostora i o uvođenju umetnosti i društvenih nauka u njegovu javnu sferu.

Prva godišnja tema, ponuđena prvobitnoj istraživačkoj grupi 2006/2007. godine, bila je naslovljena Diferencirana susedstva. Ona je preuzela veoma široku perspektivu, ali njen teorijski podtekst bila je ideja Anrija Lefevra o mogućnosti stvaranja diferenciranih prostora (susedstava) nasuprot novokapitalističkoj homogenosti. Kontekst tranzicije u Srbiji bio je važan za izbor Lefevra kao reference, pošto je početak neoliberalnih kapitalističkih poslovnih poduhvata u urbanom jezgru Beograda, a naročito na Novom Beogradu, kao prateće posledice imao homogenizaciju i segregaciju u urbanim prostorima, što je praktično dovelo do situacije koja je bila slična Lefevrovim primerima za naša razmatranja.¹ Ideja je bila da se dobije tema koja bi obezbedila dobru platformu za razvoj različitih pristupa u okviru interdisciplinarnе radne grupe – "prazan označitelj" koji treba ispuniti sadržinom tokom radnog procesa.

PREDLOŽENA TEMA – DIFERENCIRANA SUSEDSTVA

Važan korak u konceptualizaciji projekta i njegovom daljem profilisanju u okviru radne grupe bila je analiza opštih konotacija pojma "susedstvo", proisteklog iz vokabulara arhitekture, urbanizma i sociologije, kao i srodnih teorijskih koncepcija.² Prelomnu teoriju o promeni susedstva razvili su, u okviru čikaške škole sociologije, još dvadesetih godina prošlog veka Robert Park, Ernest Berdžis i Luis Vert. Njihova prva teorijska koncepcija bila je zasnovana na poređenjima sa prirodnim sistemima; stoga je nazvana "ekološka teorija urbanog razvoja".³ Pošto je ovaj model preuzeo analogiju sa životnim ciklusima, za susedstvo je bilo neizbežno propadanje sa prolaskom godina.

U teorijskim razmatranjima novijeg datuma, Arđun Apaduraj uspostavio je važnu distinkciju između okoline – shvaćene kao fenomenološko svojstvo koje je relacionog i kontekstualnog karaktera, a ne skalarnog ili prostornog – i susedstva, shvaćenog kao aktuelizovanje postojećih društvenih formi, prostorno ili virtuelno.⁴

Imajući u vidu ovu i mnoge druge teorije, pre svega me je zanimao doprinos misli Anrija Lefevra analizi "susedstva".⁵ Lefevr tvrdi da, uprkos svim pokušajima moderniteta i modernizacije usmerenim na homogenizaciju prostora i njegovo pretvaranje u robu, projekat "normalizacije" koji preduzima država na kraju podstiče suprotstavljanje i negativne reakcije. Posledica toga, po njegovom shvatanju, jeste pluralitet onoga što on naziva "diferenciranim" prostorima koji i dalje postoje u uslovima neokapitalizma, gde se razlika registruje i povezuje sa tajnom ili podzemnom stranom života. Tako je jedno od najvažnijih teorijskih pitanja predloženih za analizu bilo pitanje razotkrivanja društvenih procesa koji vode prema

¹ Tokom odvijanja projekta, grupa je odlučila da se konkretno usredsredi na Novi Beograd i njegova susedstva.

² U okviru kratke razrade koncepcije teme za tu godinu, ponovo sam razmotrio neke od ključnih momenata (razrađenih u ovom tekstu) u razvoju teorija o "susedstvu". Takođe sam razdelio relevantnu teorijsku literaturu o ovoj temi svim učesnicima u okviru prvobitne istraživačke grupe kao neku vrstu čitanke.

³ Prva značajna publikacija bila je Park, R. (ed) 1916. *The City*. Chicago: University of Chicago Press.

⁴ Appadurai, A. 1996. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

⁵ Zanimljivo je da je Lefevr bio dobro poznat u socijalističkoj Jugoslaviji još od kada su njegove knjige prevedene pedesetih godina; u anglosaksonskoj literaturi, pak, "otkriven" je kasnije. Takođe je bio prisutan u časopisu za marksističku teoriju *Praxis* i učestvovao je u radu Korčulanske letnje škole, gde su se okupljali filozofi i sociolozi iz čitavog sveta. Zbog mediteranske atmosfere na ostrvu Korčuli i rasprava na otvorenom, Lefevr je Letnju školu opisao kao "dionizijski socijalizam". Vidi Kangrga, M. 1997 *Izvan povijesnog događanja. Dokumenti jednog vremena*, Split: Feral Tribune biblioteka, str. 278-294.

homogenizaciji i segregaciji u urbanom prostoru u različitim društvenim sistemima i istorijskim kontekstima, i napokon njihovo otkrivanje u aktuelnoj situaciji koja je predmet proučavanja, odnosno, u susedstvima Novog Beograda.

Iz istorijske perspektive mnogih evropskih zemalja, moglo bi se tvrditi da su dve glavne sile – religija i ekonomija ili trgovina – upravljale procesima homogenizacije u urbanim strukturama. U multikonfesionalnim sredinama i gradovima, jasno su bile označene granice kvartova između zajednica koje su pripadale različitim religijama. Sa razvitkom kapitalističkog načina proizvodnje i pratećom sekularizacijom javnog života, klasni i ekonomski motiv postali su osnovni pokretači urbane segregacije. Socijalna (klasna) segregacija posredstvom procesa homogenizacije u urbanoj sredini stvarala je različita ekstremna "susedstva" kao što su izolovane "rezidencijalne" oblasti, čak i zatvorene zajednice, sa jedne strane, i bespravno podignuta naselja i geta sa druge strane, čime su stvarane različite društveno-prostorne sredine.

S druge strane, u zemljama "realnog socijalizma" (kako je sovjetska propaganda nazivala istočni blok, koji je bio pod kontrolom Sovjetskog Saveza) ideja o socijalističkom gradu stvorila je drugačiju vrstu urbanih/socijalnih stratifikacija i susedstava. "Socijalistički grad ne podrazumeva nužno socijalno stanovanje, ali većina gradova koji su se mogli nazvati gradovima na kraju se razvila u velika (prigradska) naselja blokova solitera (u Istočnoj Nemačkoj su ih nazivali *platenbau*) na koja se često gledalo kao na spavaonice. U postsocijalističkom periodu, duboke promene do kojih je došlo uticale su i na te gradske blokove, bilo u pravcu džentrifikacije bilo, kao što se često dešavalo, u pravcu društveno-prostorne transformacije u "urbana geta".

LOKALNA STUDIJA SLUČAJA

Jedno od glavnih pitanja kojima je trebalo da se pozabavi istraživačka grupa Centra za vizuelnu kulturu bilo je pitanje pojma i koncepcije "susedstva", a naročito šta je ono predstavljalo u socijalističkoj Jugoslaviji, imajući u vidu društvenu koncepciju "radničkog samoupravljanja" i šta ona znači danas, u periodu rapidnih urbanih transformacija i tranzicije u nedavno formiranoj državi Srbiji.

Inicijalna koncepcija izgradnje Novog Beograda, koja je stvorena posle Drugog svetskog rata, bila je stvaranje prestonice novog socijalističkog društva u jednom potpuno nenastanjenom prostoru, zapravo močvari, koji je predstavljao idealno tle za unošenje novih društvenih projekcija i ideoloških konstrukata.⁶ Posleratnu ideju o novom društvu valjalo je materijalizovati u formi novih urbanih struktura i arhitektonskih oblika socijalističkog grada, čime bi se stvorila nova administrativna, ekonomska i kulturna prestonica socijalističke Jugoslavije. Prvi urbanistički plan Novog Beograda usvojen je posle javnog konkursa 1947. godine; njegov cilj bio je funkcionalna organizacija u okviru jedne ortogonalne urbane strukture sa dve dominantne zgrade, Palatom federacije i Centralnim komitetom Komunističke partije Jugoslavije. Ova "savremena socijalistička arhitektura", kako je definisana u to vreme, brzo se odrekla ideje socijalističkog realizma posle izbijanja sukoba između Tita i Staljina 1948. godine. Tako je proklamovana ideja modernizacije društva i modernističke orijentacije. Već tokom pedesetih godina, čitava koncepcija izgradnje

⁶ Ova koncepcija najbolje je razrađena u neobjavljenoj doktorskoj disertaciji Ljiljane Blagojević, teoretičarke arhitekture iz Beograda. Vidi Lj. Blagojević, "Strategije modernizma u planiranju i projektovanju urbane strukture i arhitekture Novog Beograda: Period konceptualne faze od 1922. do 1962. godine" (doktorska disertacija, Beogradski univerzitet, Arhitektonski fakultet, 2004).

administrativnog centra socijalističke države bila je napuštena, i tokom sledeće dve decenije na Novom Beogradu preovladalo je socijalno stanovanje. Pošto nije stvorena kompleksna multifunkcionalna prostorno-urbana struktura, u prestonici je stvoren središnji prostor koji je ostao ekonomska, društvena, a na kraju i prostorna praznina. Otuda Novi Beograd nikada nije uspeo da popuni ni fizički ni simbolički prostor predviđen za "socijalističko društvo radničkog samoupravljanja".

Posle političkih promena do kojih je došlo 2000. godine, to što ranije nije sprovedena potpuna urbanizacija Novog Beograda omogućilo je stvaranje novih društvenih paradigmi koje je valjalo uneti u ovaj prostor i njegove urbane strukture. Novi Beograd sada je bilo moguće posmatrati kao "grad u gradu" i jednu od najmnogoljudnijih beogradskih opština koja se i dalje suočava sa urbanim restrukturiranjem, kako u smislu džentrifikacije tako i u smislu getoizacije. S jedne strane, postoji problem gubitka javnog prostora koji na Novom Beogradu nikada nije u potpunosti iskorišćen, a sada ga preuzimaju veliki supermarketi i šoping molovi. S druge strane, nova segregacija, koju podstiču uglavnom ekonomske, socijalne ili čak rasne razlike, stvorila je nova homogenizovana susedstva, a čak i nova "urbana geta". Ovaj skorašnji društveno-politički kontekst Novog Beograda postavlja u žižu interesovanja urbane probleme kao što su socijalna migracija, "krize identiteta", procesi homogenizacije i dehomogenizacije, uticaj neoliberalizma i procesa džentrifikacije, da navedemo samo one najistaknutije među njima. Od posebne važnosti su teška pitanja sa kojima se suočavaju urbana područja gde žive marginalizovane društvene grupe kao što su izbeglice, Romi koji nisu prihvaćeni u nekim blokovima na Novom Beogradu, ili kineska zajednica.

MESTO ZA PRVU JAVNU PREZENTACIJU ISTRAŽIVAČKOG PROJEKTA

Prvobitna ideja tima bila je da se prva javna prezentacija projekta održi u jednom od dva stara bioskopa na Novom Beogradu pod imenom Fontana. Čitav centar mesne zajednice nazvane "25. maj" sagrađen je u bloku 1 Novog Beograda u periodu od 1963. do 1965. godine, i popularno je nazvan Fontana, prema bioskopu. Tu su takođe spadali objekti kao što je kancelarija mesne zajednice, restoran i jedna mala socijalistička verzija robne kuće. To je bio jedan od retkih javnih prostora na Novom Beogradu i ključno sastajalište u prostoru koji je tek trebalo definisati i gde se moglo formirati susedstvo. U vreme kada je otvorena, Fontana je bila jedan od dva bioskopa u čitavoj novobeogradskoj opštini, koja je krajem sedamdesetih godina prošlog veka imala nešto manje od 100.000 stanovnika; sada ih je zvanično gotovo 250.000. Za mlade generacije, ovo mesto bilo je od ključnog značaja, i mnogi ljudi iz ovog dela grada kažu da su odrasli u bioskopu Fontana. Pored ovog bioskopa kao čvorišta, druge mogućnosti za "mivanje po kraju" pružali su tereni za košarku ili nuklearna skloništa gde su često rok grupe održavale probe. U toku skorašnjih urbanih transformacija, pokazalo se da je bioskop Fontana (kao i mnogi drugi bioskopi) bio zatvoren godinama. Privatizovan je, i očekuje se da novi vlasnici odluče šta će uraditi s njim. Većinu starog centra Fontana "privatizovala" je najveća firma u Srbiji pod nazivom Delta. U ovoj situaciji, bilo je nemoguće makar i ući u stari bioskop, a kamoli dobiti dozvolu za izvođenje projekta u njemu, premda je opština Novi Beograd posredovala u ovom procesu i pokušala da nam pomogne da ponovo otvorimo ovaj bioskop.

Logičan izbor bio je da se pronađe drugi prostor čije su simboličke konotacije vezane za period socijalizma i čija je uloga bila značajna za koncepciju radničkog samoupravljanja – jedinstveni doprinos Jugoslavije marksističkoj teoriji. Takav prostor bilo je moguće pronaći u svakom stambenom bloku u vidu osnovne administrativne jedinice opštine pod nazivom mesna zajednica, preko koje je bilo predviđeno da radnici ostvaruju svoja prava. Mesna zajednica bila je takođe i sastajalište lokalnih žitelja, prostor gde su se odigravale igranke za vojna lica i druge proslave i manifestacije.

Prostori u kojima su bile smeštene mesne zajednice još uvek pružaju veliku priliku građanima i svim organizovanim grupama novostvorenog i krhkog civilnog društva Srbije da organizuju sastanke i pokreću javne debate o mnogim pitanjima u vezi sa društveno-prostornim aspektima života u susedstvima. Mesne zajednice "preživle" su u novom društvenom sistemu, ali njihova vidljivost i značaj opadaju uprkos potrebi lokalne populacije za novim vrstama samoorganizovanja. Njihova organizaciona struktura (zaposleni i savet zajednice) slična je onoj koja je razvijena za vreme socijalizma, ali one sada uglavnom služe kao glasačka mesta ili prostori za iznajmljivanje za razne sportske i folklorne aktivnosti.

Posle obilaska Novog Beograda i susreta sa sekretarima nekoliko mesnih zajednica, predložio sam grupi da našu prezentaciju organizuje u bloku 30, gde su prostor i nameštaj mesne zajednice prilično stari, nisu renovirani, te su stoga podsećali na atmosferu od pre nekih trideset godina. Po svojoj lokaciji, ova mesna zajednica bila je u centru Novog Beograda. Detalj od posebnog interesa u smislu prostorne organizacije u okviru njenog susedstva je činjenica da je smeštena neposredno pored nove zgrade Radio i TV B92 (simbola građanskog otpora Slobodanu Miloševiću i njegovom režimu tokom devedesetih godina, a sada komercijalne korporacije) i sasvim nove poslovne zgrade GTC-a "klase A", koja simbolizuje težnje da se Novi Beograd preobrazi u poslovni centar ili u veliki šoping mol.

INDIVIDUALNI DOPRINOSI

Tokom razvijanja projekta, organizovana su dva radna sastanka celokupnog radnog tima, od kojih je svaki trajao četiri do pet dana, kako bi se raspravilo o koncepciji projekta, o tome kako ga profilisati i skenirati oblast Novog Beograda, i kako se upoznati sa nekim već postojećim umetničkim/arhitektonskim projektima i istraživanjima koja se bave lokalnim kontekstom. U debatama koje su usledile, izraženi su individualni stavovi i pomenute oblasti od interesa za istraživanje, te je odlučeno da se nastavi sa svim individualnim projektima koji su predstavljeni grupi.

Posle prve javne prezentacije projekta, organizovane u mesnoj zajednici Dunavski kej na dan 29. novembra 2007. godine, bilo je moguće razabrati tri skupa koncepcija usredređenih na odgovarajuće individualne projekte.⁷

Prva se ticala ponovnog razmatranja koncepcije Novog Beograda kao administrativne prestonice socijalističke Jugoslavije i razvitka njegovih susedstava u eri socijalizma. Osnovno pitanje koje bi se moglo postaviti u vezi sa tim bilo je kako se postaviti prema društveno-prostornoj homogenizaciji nasuprot diferencijacije?

Druga se više odnosila na urbane transformacije na Novom Beogradu i na (ne)mogućnost izbegavanja društveno-prostornih segregacija i sveopšteg širenja snaga neoliberalnog kapitalizma u "praznim" prostorima Novog Beograda. Glavno pitanje koje se tu postavljalo glasilo je: kako se mogu formirati difrencirana susedstva, nasuprot šoping molovima i poslovnim četvrtima, i ko odlučuje o tome?

Treći skup koncepcija bavio se "pogledom iznutra" – iz supkulturnih, marginalizovanih i segregiranih susedstava i sastajališta na Novom Beogradu, i osećanjem pripadnosti "kraju". Najrelevantnije pitanje za ovaj skup koncepcija bilo je kako inicirati stvaranje zajednice ili susedstva?

⁷ Detaljnije informacije o prezentaciji projekta i o svim individualnim doprinosima mogu se pronaći na sajtu www.nbhood.org

ZAKLJUČAK/NASTAVAK

Pokušavajući da rezimiram sadržinu projekta u jednoj rečenici za letak kojim je najavljivana njegova prva javna prezentacija, napisao sam da on istražuje različite konotacije pojma susedstvo u vokabularu njegovih urbanih, arhitektonskih i socijalnih konteksta, i da analizira istirijski razvoj i aktuelnu dinamiku urbanih transformacija susedstava na Novom Beogradu. Ova rečenica mogla bi se posmatrati kao zajednički sadržalac i platforma za sve različite pristupe temi razrađene tokom procesa rada koji je potrajao više od godinu dana u okviru jednog međunarodnog i interdisciplinarnog tima. Međutim, postoji jedna tema koju bih posebno želeo da naglasim kao moguće buduće središte javne rasprave koju projekti ovog tipa mogu da podstaknu: konkretno, kako graditi na lokalnom društveno-političkom nasleđu radničkog samoupravljanja i kako reafirmisati ovu koncepciju u novom kontekstu, gde bi bile poželjne različite vrste samoorganizovanja?

U vrtlogu brzih i silovitih urbanih transformacija Novog Beograda, pitanja koja je sam Anri Lefevr postavio kada je razmišljao o ideji "novog građanstva" i dalje se nameću.⁸ Kako pronaći nove odnose između pojedinca, društva i države? I kako redefinisati građanstvo unutar promenljivih okolnosti globalizacije (ili "mondijalizacije", kako je on to nazvao), uzimajući u obzir kako imigraciju tako i migraciju, koje i dalje oblikuju urbane/socijalne pejzaže i nove vidove pripadanja? Lefevrov apel za novo građanstvo snažno se oslanjao na pravo na razliku i samoupravljanje. On je tražio nova prava za građanina. Tu spadaju pravo na informisanje, slobodu izražavanja, kulturu, identitet u različitosti (jednakost), samoupravljanje, gradski prostor i njegove službe, između drugih prava koja tek treba definisati.⁹ U tekstu podnetom za "Međunarodni konkurs za unapređenje urbane strukture Novog Beograda", Lefevr je na sledeći način razradio ideju o toj novoj ulozi građanina:

Pravo na grad dolazi kao dopuna, ne toliko ljudskih prava (kao što su pravo na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, bezbednost, itd.), već prava građanina: koji nije samo član "političke zajednice" čija koncepcija ostaje neodređena i konfliktna, već jedne preciznije određene grupacije koja postavlja višestruka pitanja: modernog grada, urbane sredine. To pravo dovodi do aktivnog učešća građanina u kontroli teritorije i u upravljanju njome, čije modalitete tek treba konkretno naznačiti. Ono takođe dovodi do učešća građanina u društvenom životu povezanom sa urbanom sredinom; ono predlaže da se zabrani dislociranje te urbane kulture, da se zabrani disperzija, ne tako što bi se "stanovnici" i "korisnici" gomilali jedan preko drugog, već inventivnošću u oblastima i u ravnima arhitektonskog, urbanističkog i teritorijalnog.

U lokalnom kontekstu, jedan od ključnih aspekata za razvoj mogućih *diferenciranih susedstava* – nasuprot ekonomskim, etničkim ili rasnim društveno-prostornim segregacijama podstaknutim "predatorskim kapitalizmom" današnjice – jeste potencijal za nove vidove samoorganizovanja u okviru lokalnih zajednica. Ako je Lefevr definisao samoupravljanje kao *poznavanje i kontrolisanje (na granici) neke firme, okoline, oblasti ili regije od strane neke grupe mimo uslova koji upravljaju njenim postojanjem i opstankom putem promene*, onda posredstvom tog pojma samoupravljanja razne društvene grupe mogu biti u stanju da utiču na

⁸ Treba imati na umu da u pomenutom tekstu, napisanom za konkurs vezan za Novi Beograd, Lefevr tvrdi da Beograd, kao i mnogi drugi gradovi, nije uspeo da realizuje ideju o "socijalističkom gradu". To je prevashodno bila posledica njegovog zoniranja, koje je bilo zasnovano na konceptijskim i morfološkim planovima koji su samo mogli dovesti do neuspeha, kako u društvenom tako i u urbanističkom smislu. Rekao je da će odluka da se delovi grada "autoritarno razdvoje, iščaše i liše međusobne povezanosti" na kraju ubiti grad, kao što bi se moglo očekivati u slučaju bilo kog drugog "složenog živog organizma".

⁹ Elden, S., E. Lebas and E. Kofman (eds) 2003. *Henri Lefebvre Key Writings*. London, New York: Continuum, str. 218-219.

sopstvenu stvarnost, pa čak i da se bore za prostornu pravdu, kao što je tvrdio Edvard Sodža.¹⁰

¹⁰ U vezi sa Lefevrovom definicijom, vidi Ibid. Pravo na samoupravljanje o kome je pisao Lefevr uključuje pravo na demokratsku kontrolu nad privredom, a time i nad preduzećima, uključujući tu i nacionalna ili nacionalizovana preduzeća, odnosno, ona koja su do sada ostala u nekoj meri pod kontrolom države. Od interesa za lokalni kontekst je da je Lefevr tvrdio da je upravo zbog samoupravljanja Jugoslavija jedna od retkih zemalja koja je u stanju da konkretno postavi problem novog urbanog. Edvard Sodža bio je jedan od gostujućih stručnjaka koji su saradivali na projektu; on je održao dva javna predavanja, jedno u Muzeju savremene umetnosti, a drugo u Narodnoj biblioteci u Beogradu.